

Amb el tema del llibre, Francesc Pané tenia un excel·lent punt d'arrencada per a múltiples desenvolupaments, a triar, del sistema narratiu: ni cal dir que n'ha ^{un}escollit dels millors, si no el millor.

El temperament de l'autor entra de ple en joc a l'hora del desenvolupament del tema: el "punt de mira" empresona el narrador, tot deixant-li una aparença de llibertat. Sí que és veritat que l'ha triat ell, el sistema de desplegament del text; però una seguida de condicionants l'hi han emmenat inexorablement i creadorament.

Una fosca lluna d'abril se situa, en el cor del seu dramatisme, en un context rural. Els fets que determinen, en un punt històric, la successió d'escenes que l'autor descriu i ~~ens~~ a través de les quals ens guia, tenen lloc entre pedres fosques, coberts i cledes, teulades ^{panxudes} ~~molescos~~, prats i farraginals, ^{marges} ~~mares~~ herbosos i caminals xops o ressecs.

Es clar que, literàriament parlant, la descripció d'un crim ni ha d'ésser linial ni són en absolut menystenibles les circumstàncies que el van desencadenar. Precisament ^a tot autor li cal aprofitar-les i ficar-hi els personatges tant perquè s'hi consumeixin com perquè en variïn, cadascun amb el seu propi fer, el perfil.

Així la narració posseirà aquella condició de recreació de vida i mort totals, ~~va~~ és a dir, amb les mil i una filigranes i ~~sob-~~tats capgirells que implacablement nuen el destí i donen grandesa a la misèria. Els ulls del Jaume tenen infinites venes sanguínies que l'inspector recordarà en quedar-se sol després d'interrogar-lo els primers cops. Igualment, tot de filets de sang, viva o coagulada, presideixen i subjauen a la narració. I l'autor s'hi enfonsa i entortolliga, crea des de dins del magma obsessiu que ha recreat, tant com des de fora. Aquest ésser-hi i mirar-s' ho ^{ahora} és una troballa que condueix a encerts tècnics que una anàlisi de text acurada revelaria, però que

pel seu compte, el lector desvetllat assimila sense adonar-se'n, pel sol gust de la lectura.

Tenim, doncs, de primer un tema, prou directe i brutal tant ^{ho} com fou el fet divers. Tenim un autor que s'hi enfronta, i en busca els antecedents, uns antecedents fets de passió, de vehemència callada, de silencis angoixants, d'estupor i deliri, d'opressiva insistència en un sol tema. A la ruralia les unicitats dramàtiques tenen un alè tràgic: els odís adquireixen una consistència pètria, els aguaites fan morfondre's tothora, les venjances triguen a esclatar, però duen acumulades, quan ho fan, totes les forces tel·lúriques i la tenebrosa densitat de la mala sang.

Tenim, també, els personatges, que Francesc fané distribueix sàviament: un protagonista, l'home amb la idea fixa de l'accés a una dona, perdut de primer entre el refús ferm i cortès d'ella i el seu personal impuls. Aquest impuls el magnificarà i santificarà de mica en mica, vestint-lo de reivindicació de justícia: si ell sent aquesta passió per la dona, ella li hauria de correspondre, i acaba per creure que "no pot ser de cap manera" que ella el refusi.

Socialment els dos personatges centrals no estan molt separats; ni ell no és un ningú ni ella, segons la mira ell, no queda massa enllà: al cap i a la fi ell, en Jaume, té una fortuneta desada, i mena lles terres de l'Elena. Ella, doncs, queda prop, físicament: i entre les argumentacions que en Jaume fa servir hi ha la de la inconveniència de la vida en soledat. Què hi fa aquella ^{viuda} jove i esplèndida, vivint sola amb el seu fill de cinc anys, en aquella masia, sense donar entrada a l'home que li mena per contracte la hisenda i que té per simple natural més dret que ningú a entrar en la vida de l'Elena? És una situació que ell reduirà a una qüestió de justícia ^{dis}tributiva primer, i finalment en un greuge no satisfet pel qual prendrà venjança.

Un cop presa aquesta venjança ,materialitzada en el crim i en les bestials concomitancies que l'acaben de fer més repulsiu, passa ben poc temps ^{abans} que en Jaume no es lliura a les forces de l'ordre.

Es a partir d'aquí que comença el seu mutisme als interrogatoris, i aquella mena de penediment. Però ara ja han entrat en escena els elements humans que fan el cor de la tragèdia, alguns com els contertulis del diumenge al cafè Catalunya -petit homenatge de l'autor a la seva vila natal -, fent de "tercers narradors" ,d'altres, com l'Inspector Puig, en funció de segons protagonistes, o els pares de la dona assassinada, que aportaran noves dades sobre el tarannà de la difunta i ens la lligaran a una família i a una circumstància anterior a la seva anada a la masia des de Terrassa.

El mutisme d'en Jaume no acabarà fins a la confessió final. Aquí, però, amb una tècnica zigzaguejant, Francesc Pané fuig de descaabdellar una confessió linial i a manera de monòleg, sinó que limita l'expressió de l'acusat a unes quantes frases mentre es resum, en altres paràgrafs, la descripció dels fets.

I aquell mutisme sorprenentment, es compensa amb escriure pels textos de les cartes que en Jaume deixa a la porta de l'Elena. Li ha parlat poques vegades de les seves pretensions de manera directa, i és ella que li ha hagut de parar els peus comentant la desavinença i impertinència de les seves cartes ; les quals són, per altra banda, d'una sinceritat total. L'autor de les cartes redacta ^{com} pot redactar, i és lluny de tot emmascarament , tira al dret, com els solitaris rurals, enterbolit el cervell per la bestialitat.

Francesc Pané, com havia fet un il.lustre predecessor seu, Joan Barceló, posa en l'ortografia pintoresca del Jaumet el llenguatge de la ruralia de Ponent, amb els subjuntius "-is" passats a "-os" "Quant te quedos sola" , la forma d'haver "hai", els diftongs "ei" reduïts a "i" ("és l'última carta que et dixo , ia t'ho dia ") les palatalitzacions "ny" per "ein" "cunya" "fenya" ...

Aquest recurs ens acostava el personatge de manera prodigiosa i particularment fruitosa per al lector de Ponent, coneixedor de les formes parlades de la ruralia. A través de l'exabrupte abocat damunt els fulls de paper del bloc espiral, en Jaume monologa en llibertat, acumula les aigües estancades que, al final, el duran al crim.

Francesc Pané ha salvat, amb aquesta novel·la i cenyint-se a fer de la llengua un instrument i no un decorat, un corrent i no un estany, el perill que el sotjava en algun volum anterior de la seva producció, un cert verbalisme que no és mai sobrer en poesia i en molts de casos necessari, però que llasta la prosa per poc que ens hi abandonem. Ha conduït amb mà segura l'acció i l'ha servida amb una llengua ferma, cantelluda a voltes, a voltes -ell és un poeta -plena d'evocadora tenuïtat.

Josep Vallverdú

oct.1991